

ÉLETSZÍNTÉLEN (RÉSZLET)

Nagytatám kettős életet élt. Egyet fényben, egyet sötétben. Egyet a földön, egyet alatta. Mintha bűjőcskázott volna. Hol itt volt, hol ott. Amikor a földön volt, kádár volt. Amikor a föld alatt, bányász. A föld alól madárlátta kenyeret hozott haza. Az a kenyér finomabb volt és fehértisztább, mint az itthoni. Kovászát a föld mélye érlelte, kizárólag azoknak, akik nap mint nap lemerészkedtek érte — a földalatti embereknek. Nagytatámtól tudtam: ezt a kenyeret a bánya forró katlana adja; s a csodamadár vágyakozó szeme teszi még kívánatosabbá, amelyik őt hazáig kíséri.

Bűjőcskázunk éppen Mózival, az unokatestvéremmel, amikor eszembe jutott a káposztáskád. Kitaláltam, hogy mostantól én is földalatti ember vagyok. Bebűjtam az egyik új kádba, amelyik az udvaron várta már leendő gazdáját. Magamra húztam a tetejét, és csendben vártam. Hallottam Mózi hol közeledő, hol távolodó lépteit. Örültem, hogy nem talál. Szerettem a sötétben. A föld alatt. Egy idő után nehéz lett a levegő, és a sötétség szorítani kezdte a torkom. Megbénította végtagjaimat. Akkor azt kívántam, mentsen ki innen azonnal, különben meghalok.

— Mózi — kiáltottam —, segíts!
Meghallott, azonnal kiszedett a kádból. És cseppet sem kacagott rajtam. Azt hiszem, féltett. Félelmet láttam a szemében. Akkor még nem gondoltam, hogy az életemből is lassan elfogy a levegő, és ha segítségért kiáltok, Mózi nem fog kiszedni, mert Mózi körül is ugyanúgy elfogy a levegő, csak őt valamireért ez nem zavarja. De zavarja. Mindig is zavarni fogja. Még azután is, miután már rég kimászunk a káposztáshordóból. Ki hősként, ki csak túlélőként.

Az az idő. Amikor a levegővel együtt fokozatosan a szín is elfogyott az életünkéből. Az a nap is úgy indult, mint egy megszokott nap. Fehér-feketében. Mint jó ideje akármelyik nap. Kinyitottam a szemem: a szokott kétszínűség. Felkeltem, nem is kellett kinézni az ablakon, hogy érzek-e, amint a téli reggel borús szürkésége ránehezedik a fedett erkélyre, s a fedett erkély még a szokottnál is jobban árnyékolja az amúgy is félsötét szobát. Mindezt megelőzte Sándor hajnali készülődése. Hangos volt, mint mindig. Darabosak a mozdulatai, az érintése is. Nem hozzáér a tárgyhoz, hanem ütözködik velük. A lépteit. Nem lép, csörtet. Suttogni sem tud. Idegen számára a halk. És a csend. A békén hagyás. Gyakran felkölt. Mindig egy-egy fölösleges odázhatatlannal. Amitől már félálomban felmegy a vérnyomásom, gyorsabb lesz a pulzusom. Idegalapon. Mintha örömet lenné abban, talán leli is, hogy felébreszthet. Tizenhárom év alatt sem tanult kíméletet. Ha ő korábban kel, mert a gyárban

hamarabb kezdenek, felkelhetnek én is. És ne kényeskedjek, ha más azonnal vissza tudna aludni, akkor bizonyára én is, ha nagyon akarom. Hiába kértem, követeltem már-már hisztérikusan, ne zavarja meg az álom.

Idő kell, míg el tudok indulni. Belevágni. A munkanapba. Késve indulok. Azzal biztatom magam: arányos a lábam, gyors a léptem, időben odaérek. Persze, soha, ezért nap mint nap reménykedem, hogy az az öt-tíz perc ide vagy oda. Csak az irodisták undok képét ne látnám. Sosem mutatják a fizetési lapon a saját fizetésüket, ebből sejtjük, hogy jóval nagyobb bért számoltak ki maguknak, mint nekünk. Valahogy az az érzésünk, a ránk osztott pénzt ők osztják, a ránk osztottak fölött ők osztzkodnak.

Megszokott nap, megszokott kései indulás, vágatás. Aztán megtorpanás. Az aprozár előtt. Szeretszét cédulák. A lábam előtt. Nem volt nehéz észrevenni, én mindig a lábam elé nézek.

— Nézz a lábad elé! — utasított anyukám még annak idején, amikor iskolába kísért, haragosan a késés miatt, és mert összeakadtak a lábaim.

Ezt is ő mondta. Többször. — Olyan sovány vagy, hogy akadnak össze a lábaid, kicsim, enned kell.

Csak hát mit. Hiába főz ő jól, ha egyszer nem sok van, miből. Azóta a lábam elé nézek, csak a lábam elé nézek, mert ugyan fel minék. A világnak nincs mifelénk színe. Vagy csak én vesztettem el kapcsolatomat a színekkal.

Lábam előtt. Valami, amit sose láttam addig életemben, de azonnal felismertem. Ilyen mifelénk elő nem fordulhatott. Ahogy szemét sem az utcán. Hajnalban már dolgoztak az utcaprők, általában cigányok, sárga ingük jelezte, állami megbízatásból. Úgyhogy ez nem szemét, csakis az lehetett. Aminek nevét suttogni sem volt szabad. Csak magamban mormolom: röpcédula. Nem hogy kézzel, írógéppel sem mert volna senki röpcédulát írni, mert az írógép-tulajdonosokat — engem is — írógépeikkel és az írásjelek nyomataival együtt nyilvántartották, hogy ha bármi is szétszóródik, azonnal tudják, kit keressenek. Netán kiket. A röpcéduláirók talányát csodáltam, mielőtt tudatomig jutottak volna a szavak. Pityókanyomat. Krumpliban faragták a betűket. De a csodálattal együtt rettegés és valami furcsa ujjongás vett erőt rajtam, amikor a mondatból kiugrott, hogy: Mártyír város, forradalom, vége. Verni kezdett a szívemmel együtt a halántékom, ütemesen meg-megrándult a szemöldököm is.

A fecniből néhányat a táskámba gyűrttem. Villámgyorsan. Eszembe sem jutott, hogy feltartóztathatnának utcákban, ellenőrizhetnék a táskámat, és előállíthatnának

bűnrészesként, mint a bűnrel hor-dozóját. De ettől fogva nem csak a táskámban, a szívemen is viseltem. A pityókanyomat kulcsszavai borsóztak a szemem előtt. Mint valami nyugtalanító műsorszakadás a tévében. Kínzott. Néhány órán belül pattanásig feszültem. Vagy csak a nyomat bennem. Nem tudtam tovább magamba gyűrni. Zokogás tört fel belőlem, és már nem akartam tovább viselkedni, odaálltam a félelmetes főnökelv-társnő elé, aki barátsága kiváltsá-gaként ismerkedésünk legelején arra kért nyomatekósan, szólítsam csak Babának, és örüljek, hogy engem választott, én kísérhetem el színházba is.

— Baba, nem bírom, hogy a gyerekem egyedül van otthon, látnom kell, én itt egy percig sem maradok tovább! Valami készül, valami fortlyog. Ti ezt tudjátok, látom a szememben a nyugtalanyságot, a félelmet. Pedig azt hittem, te sosem félhatsz. Elmegyek.

— Menj. De haza menj. Egyenesen haza. Sehova máshova. Ne kíváncsiskodj, nagyon kérek! — úgy mondja, mint barátnőjének az ember; mint akiért aggódik.

Olyan volt a barátságunk, mint a rendőrpertu. Engem szemelt ki, főnök a beosztottat, mint lelki jóbarátot. Ő diktálta a közeledést, távolodást; a lehetet, nem lehetet. Neki mindig jóval többet lehetett. Azt sem kérdezte ez a barátság, hogy akarom-e, gyökeret tud-e bennem eresztene. Nem érezte ez a barátság a rettetetemet. Fojtott türelmetlenségemet. Visszafojtott dühömet. A rendszerre, amit képvisel. Világképerre, amit nem vitathattam fennhangon. Nem érezte, hogy gyűlölöm. Elveivel együtt. Mert apám életébe került. És a gyerekkoromból ellopta a karrácsonyok varázsát. Baba egész lénye volt a rendszer. A megfélemlítés. Közvetlen közelemben. Minden munkanap. Mely barátságot követelt. Szeretetemet. A színházba elmentem. És nem ellenkeztem munkaidő alatt. Elviseltem baráti látogatásait. Ha már nem találtam semmi elfogadható kifogást. De mibe került ez nekem! Csak a gyerekem tudta. És Sándor. Hogy munka után a konyhában felhangosított rádió mellett, kivörösödött arccal óráig üvöltöztem a nap elfojtott mondatait, amiket a munkahelyen kellett volna, de nem szabadott. Nem tudtam. Nem mertem. Otthon végre kikiabáltam, kisírtam a magamra kényszerített munkahelyi némaságot. Egyszer aztán ököllet törtem össze a fürdőszobatüköröt. Kislányom riadtan nézett.

Ezúttal én csodálkoztam a legjobban, hogy szavak hagyták el a számat. A munkahelyemen. Hogy eljött a nap, amikor Babával szembe merek nézni, és nem érdekel. Mondom. Csak mondom a magamét. A felgyülemlettét. És nem lát-

tom szemében az erőt. Gyűlöletet sem. Csak félelmet.

— Baba! Mégis hogy hívhatja és hívhatja magát Babának egy vén szipirtyó?! — kockáztatom meg végül azt, ami évek óta a begyemben van.

— Menj csak — mondja meglepett-szomorúan, mint aki mélyen csalódott.

Azt hiszem, ez volt az a pillanat, amikor megfordult köztünk a gyűlölet útja. Kimondtam, megszabadultam. Ettől fogva ő gyűlölt haláláig. Nem törődtem vele többé. Mentem. Rohantam. Az úton szürke volt minden és fehér-fekete. Fojtott a levegő. Furcsa csend és üresség mindenütt. Ez mégis csak egy forgalmas téli délelőtti lett volna. Ami elcsendesedett hirtelen. Tompa-bágyadt volt, mint vihar előtt a táj.

Futott a lábam, vitt a lábam, negyedórába telt a máskor félórás út. Otthon a kislányom épségben, gyanútlanul. Egyenesen a tévéhez mentem. Bekapcsoltam. A megszokott minden-szép, napfényes hírek és műsorok helyett a stúdió egy sürgősségi osztályhoz hasonlított. Mindenki civilben, tömegek az utcán, puska, lövések, halottak. Gyors telefon a gyárba. Csodálkoztam, hogy nem süket a vonal. Biztos lehallgatnak, de szarok rá, futott át a fejemen. Az osztályt azonnal kapcsolták, Sándorral rögtön tudtam beszélni. Maradniuk kellett, megvárni a fegyverosztást. Azt hangoztatták a felettések, hogy jönni fognak a terroristák.

— Lemegek a városba, megnézem, mi folyik. Átviszlek a szomszéd nénihez — fordultam a kislányomhoz.

— Meglőnek! — jajveszékelt. — Nem mehetsz egyedül. Én is menni akarok.

— Akkor gyere velem. Egy fa mellett megállunk. Ha lőnek, rád hasalok, nem eshet bajunk.

A gyerek erre megnyugodott. Ha az anyja hitte, ő is elhitte. Már nem sírt, izgatottan öltözött, kalandvagyttól izzott a tekintete. Mintha akkor léptünk volna be az igazi életbe. Mintha addig úgy éltünk volna, mint az alvajárók. A játék — neki ez játék, dehogy játék! —, a történet öröme örvényként vonzott akkor már mindkettőnk. A blyók előtt találkoztunk Sándor munkatársnőjével és a férjével.

— Jöszök? — kérdeztem azzal a lendülettel, hogy ez nem is kérdés, persze, hogy jönnek, mindenki megy!

— Dehogy jövünk. Elbújunk.

Megmeredtem. Sütött belőlem az undor. A lenézés. A megsemmisítő düh.

— Mi nyuszik nem leszünk! Gyere, kislányom!

A dohánygyár előtt a hosszú sugárúton hatalmas tömeg. Munkások. Ritmikusan skandáltak, ritmikusan meneteltek. Mint egy felbőszült massa. Fehér-feketeben láttam mindent még mindig. És az arcuk sötétjét. Sok-sok el-

Vajda Anna Noémi

borult arcot. A földalatti emberek fekete arcát. Abban a pillanatban legszívesebben átöleltem volna azt a hatalmas tömeget! Követtük őket. A város szíve felé. A megyeháza felé meg sem álltunk. Mi a park felé eső utcáriszen helyezkedtünk el, ahogy megígértém, egy fa mellett. Épp rá láttam az erkélyre. A prefektúra erkélyére. Géppisztolyok szórófeje nézett le ránk. Valaki lent beszélt. Kihangosítón. A tömeg felé. A tömeg nyelvén. Mert a tömeg egyre bátrabb, egyre boldogabb és elszántabb lett. Volt egy pont, egy kifeszített, megfeszült néhány perc, amikor nem lehetett tudni, mi lesz. Merre dől el a pillanat. Farkasszemét nézett az épület és a tömeg. Az arctalan géppisztolyok velünk.

— Megszöktek! — harsant fel a kihangosító.

A tömeg éljenzt. Tekintetem az erkélyen. A golyószórón. Abban a pillanatban, mintegy parancsszóra, lassan és óvatosan hátrálni kezdtek a fegyverek. Visszahúzódtak, mint a prédával szemben végül meghunyászkodott vadak, amelyek óvatosan visszahúzzák a karmaikat. És úgy tesznek, mint ha. Nem is lettek volna karmaik. Mintha egyáltalán nem is lettek volna golyószórók. Csak a prefektúra épülete. Mint kiürült háttér. Megszelídült kellék. És a tömeg fűlése.

Késő délután már tele a lakás. Sándor néhány munkatársa egyenesen hozzánk jött. Nagy hanglejtések és karlendítések váltották — nem a rendszert — a világot. Fene sem törődött már azzal, hogy füle van a falnak. Ha van, hát hallja! Ordította mindenki. Mondta a magáét. Eufória. Társas és párhuzamos. Elbeszéltünk egymás mellett, mint amikor elhiszi mindenki a piszít. Csak Sándor nem. Idegesített, mint mindig. Ezúttal a gyanakvása: hogy csak most szeretjük egymást, aztán majd, nézzük meg, ez is hamar elmúlik. Kiállhatatlan örömgylkos! Aztán nem is évek, csak hónapok igazolták vissza. Jött Fehérváros. Nem jött. Azok mentek oda. Feketefaluból. Nem a falusiak. Az emberi alj, a söpredék gyűlt oda. Mint korpára a disznók. És ha egyszer belekeveredtünk. Nem bele. Hittük, hogy nem korpa. A disznók mégis mást gondoltak. Ők korpának látták, láttak, megették, megették. És jött a több mint kijózanodás. Kiábrándulás. A kijózanodás alá csúszott mínuszok a lelkekben. És jött az eltávolodás. Szétváltunk megint. Mint Mózes előtt a tenger. Nem, mert az végül összeért. És a szabadtáért vált ketté. Minket a buta szűklátókörűség oszt meg, úgy hiszem, örökre. Vagy a következő ellenségig, nyugtalanító megsemmisítésig, amiért össze kell fognunk újra, hogy aztán szétváljunk viharosan ismét. Mintha ez lenne a sorsunk. Ismétlődően. Balkáni malomjártban.